

Corvina Augusta – hatalmi reprezentációra ítélve

Az Országos Széchényi Könyvtár *Supplementum Corvinianum* sorozata a Corvina-könyvtár fennmaradt darabjainak újrakatalogizálását tűzte ki feladatául. A sorozat III. kötete, a *Corvina Augusta*, a wolfenbütteli Herzog August Bibliothekben őrzött corvinák katalógusa és tanulmánykötet is egyben. Az újrakatalogizálást a modern kodikológia mint komplex tudomány elvárásai teszik szükségessé, illetve az az évszázadok óta folyamatosan meglévő igény, hogy minél pontosabb képet kapjunk Mátyás király könyvtáráról, környezetéről, hatalmi reprezentációjáról, és minél pontosabban definiálhassuk a corvina fogalmát.

Kötetünk bemutatásához közelítsünk a múltban létrejött és igencsak összetett tárgy, a Corvin-kódex felől! Nemcsak szöveg, nemcsak kézirat, nemcsak kötet, nemcsak egy régi, híres könyvtár fennmaradt példánya, hanem a múltnak olyan darabkája, amelynek minden eleme információkat hordoz. Mivel nemcsak a szöveg bírt jelentőséggel, hanem a kódex kötése és díszítőelemei is, a legtöbb eredmény akkor remélhető, ha mindezeket együtt, interdiszciplináris eszközökkel vizsgáljuk.

Mátyás király könyvtárának fennmaradt darabjai nem ismeretlenek, eddigi legteljesebb katalógusukat *Csapodi Csaba* állította össze 1973-ban (*Csapodi Csaba: The Corvinian Library. History and Stock.*). Annak is csekély a valószínűsége, hogy a szétszóródott könyvtár eddig ismeretlen darabjai kerülnek még elő. Miért szükséges akkor a corvinák újbóli vizsgálata és rekatalogizálása? Erre a kérdésre akkor adhatjuk a legpontosabb választ, ha bepillantunk abba a folyamatba,

amelynek során a corvinák kutatása eddig zajlott, szemügyre vesszük módszereit és céljait. A corvinák következetes feltárásának körülbelül kétszáz éves múltja van. *Csontos János*, *Rómer Flóris*, *Hoffmann Edith* és mások, vagy a 20. század hetvenes éveiben *Csapodi Csaba* és *Csapodiné Gárdonyi Klára* áldozatos munkájának eredményeképp összeállt a fennmaradt corvinák listája. A corvinakutatás ezen sok évtizednyi szakaszát alapkutatásnak tekinthetjük, a kutatások első szakaszának, amelyben a hangsúly azon volt, hogy mit tartalmazott Mátyás király könyvtára. Az itt szerzett tapasztalatok, eredmények, illetve a kodikológia tudományágának fejlődése hívta életre a corvinakutatás jelenleg is zajló, második szakaszát, amely a több szempontú, a modern kodikológia módszereit alkalmazó kutatásra helyezi a hangsúlyt. A komplex vizsgálat kiterjed a megrendelői elvárásokra, illuminációk és szöveg kapcsolatára, a corvinák utóéletére, provenienciájuk minden részletére és sorsukra egészen a jelenkorral bezárva.

Mátyás halála után könyvtára fokozatos hanyatlásnak indult. A Budán őrzött, európai viszonylatban is különleges értékű gyűjtemény elkezdett szétzilálódni, a legkülönbélebb módokon kerültek ki belőle corvinák, amelyek egy része ma Európa különböző könyvtáraiban lelhető fel. A *Supplementum Corvinianum* sorozat fő rendezője a jelenlegi őrzőkönnyvtárak szerinti csoportosítás. Ez az elv különösen szerencsésnek bizonyul a wolfenbütteli Herzog August Bibliothekben őrzött kódexcsoport esetében: jól körülhatárolható a könyvtárba kerülésük időszaka, amely az 1618 és 1627 közötti évekre tehető, illetve 1654–1655-re a Regiomontanus-kódex esetében. A kötet célja nem az, hogy megbizonyítsa, a wolfenbütteli corvinaegyüttes „Cor-

vina-könyvtár kicsiben”, mégis vonhatóak le belőlük tanulságok a nagy egészre nézve.

A kilenc darabból álló kódexcsoport egy kivétellel egy-egy korabeli szerző Mátyásnak adott ajándéka:

1. *Bartolomeo Fonzio* munkái
2. *Marsilio Ficino* leveleinek nyolc könyve
3. *Johannes Tolhopff Stellarium* című csillagászati műve
4. *Alexander Cortesius* Mátyást dicsőítő műve
5. *Marsilio Ficino* leveleinek 3. és 4. könyve, valamint *Ficino Synesius*-fordításai
6. *Marsilio Ficino Priscianus*-fordítása
7. *Marsilio Ficino* leveleinek 3. és 4. könyve
8. az úgynevezett *Beatrix-psalterium*
9. *Johannes Regiomontanus* csillagászati műve

Zsupán Edina, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa készítette el az első nyolc corvina katalógusleírását, a kilencedik, a *Regiomontanus-kódex* leírása *Regina Cermann*, az Osztrák Tudományos Akadémia Középkorkutató Intézete kutatójának munkája. Ez a „corvina” abból a szempontból érdemel külön figyelmet, hogy eredetileg nem Mátyás számára készítették. A benne található ajánlólevél *Vitéz János*hoz szól. A problematikusan nevezett corvina kapcsán felmerül a corvina kifejezés egzakt meghatározásának igénye.

A kötet kísérőtanulmányai, amelyek a felsorolt corvinák komplex vizsgálatához járulnak hozzá, egy nemzetközi kutatógárda tagjainak tollából kerültek ki. *Christian Heitzmann*, a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek kézirat- és régi nyomtatványok tárának vezetője a corvinák provenienciájával kapcsolatban közöl újabb adatokat.

Alessandro Daneloni, az Università di Verona filológiai tanszékének egykori munkatársa, *Bartolomeo Fonzio* és Mátyás király

kapcsolatait tárja fel. A firenzei humanista 1488–1489-ben Magyarországon tartózkodott, közreműködött a Corvina-könyvtár gyarapításában, a műveit tartalmazó corvina szövegét saját kezűleg másolta.

Valery Rees, a londoni School of Economic Science neves kutatója a wolfenbütteli corvinaállomány négy, *Marsilio Ficino* firenzei platonista filozófus műveit tartalmazó kódexét vizsgálja, feltárva keletkezésük sorrendjét, létrejöttük körülményeit.

Zsupán Edina két tanulmánnyal is hozzájárul a kötethez. Az elsőben a Wolfenbüttelben őrzött, különleges kivitelezésű díszkódex, az úgynevezett *Beatrix-psalterium* kutatás- és keletkezéstörténetét mutatja be, párhuzamba állítva egy kódex előállításának munkafázisaival. A kódexhez tartozó zágrábi típusú kalendárium és a magyar szenteket felsorakoztató litánia jelenléte valószínűsíti, hogy a megrendelő a magyar királyi udvar lehetett.

Másik tanulmányában Zsupán Edina a corvinák *Herzog August* hatalmi reprezentációjában betöltött szerepét elemzi, korabeli források felhasználásával. *Herzog August* 1635-ben, oldalági sarjként örökölte a braunschweig-lüneburgi hercegi címet. A hercegség központjába, Wolfenbüttelbe 1643-ban költözött be. Udvari reprezentációjában fontos szerepet kapott a könyvtára, amely sértetlenül fennmaradva ma is a wolfenbütteli Herzog August Bibliothek központi magját jelenti. A legújabb kutatásoknak köszönhetően világossá vált, hogy a birtokába került corvinák kiemelt helyet kaptak könyvtárán belül, s amelyek egykor Mátyás, később Herzog August hatalmi reprezentációjának váltak eszközeivé.

Mátyás udvarában fontos szerepet töltött be a csillagászat, corvinái között több csillagászati tárgyú kötet is helyet kapott. A wolfen-

bütteli ún. Tolhopff-corvina Johannes Tolhopff, 1480–1481 között Mátyás udvari csillagásznak *Stellarium* című művét és a hozzá kapcsolódó táblázatokat, magyarázatokat tartalmazza. Maga a stellarium, más néven *equatorium* elterjedt, a ptolemaioszi modellre alkalmazott csillagászati eszköz volt a középkor folyamán, amelynek segítségével a bolygók helyzetét lehetett meghatározni. Zsoldos Endre (csillagász, tudománytörténész, az MTA Csillagászati és Földtudományi Kutatóközpont tudományos főmunkatársa) tanulmánya az első részletes és szakavatott írás, amely a Tolhopff-corvina tartalmát, felhasználhatóságát, párhuzamát és forrásait elemzi.

Hogy minél teljesebb legyen a Tolhopff-corvináról szereshető tudásunk, Mikó Árpád (művészettörténész, az MTA BTK Művészet-történeti Intézetének tudományos főmunkatársa) a corvina illuminációjának részletes elemzésével és párhuzamainak feltárásával a budai könyvfestőműhely stílusirányzatairól, miniatúráiról és feladataikról ad átfogó képet.

Mátyás király könyvtárának széthullása óta századról századra változott a corvinák száma és a *corvina* kifejezés meghatározása. Hogy mit értettek rajta, mely kódexek tartoztak ide, azt a tudományos szempontok mellett sokszor a mindenkor hatalmi célok befolyásolták. A corvinák ugyanis nemcsak

Mátyás és Herzog August esetében voltak a hatalmi reprezentáció kellékei, hanem szerepet játszottak többek között az olasz-magyar kulturális kapcsolatok vagy akár a török-magyar viszony 19–20. századi diplomáciai eseményeiben is (vö. Mikó Árpád: *A Corvina-könyvtár története*, 2002). A corvinák iránti fokozott érdeklődés hagyománya mind a mai napig tart Magyarországon és Európában is. A hagyomány ápolásának és életben tartásának elengedhetetlen feltétele a legalaposabb, legmodernebb szakmai ismeret, melynek egyik bizonyítéka a Corvina Augusta-kötet. (*Corvina Augusta. Die Handschriften des Königs Matthias Corvinus in der Herzog August Bibliothek Wolfenbüttel*, hrsg. von Edina Zsupán unter Mitarbeit von Christian Heitzmann. [Supplementum Corvinianum III] Budapest: Bibliotheca Nationalis Hungariae, 2014)

Bíró Csilla

PhD, Országos Széchényi Könyvtár
Régi Nyomatványok Tára

HIVATKOZÁSOK

Csapodi Csaba (1973): *The Corvinian Library. History and Stock*. Budapest: Akadémiai Kiadó

Mikó Árpád (2002): *A Corvina-könyvtár története*. In: Karsay Orsolya (szerk.): *Unalkodók és corvinák. Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállításának 200. évfordulóján, 2002. május 16 – augusztus 20*. Budapest: Bibliotheca Nationalis Hungariae, 123–138.

Földek és emberek

„A földhasználatról és a földtulajdonról elemzést írni nagy kihívás.” Így kezdi könyvét Kovách Imre, annak ellenére, hogy ő már az 1980-as évek eleje óta tanulmányozza ezt a kérdéskört. Akkoriban a mezőgazdasági termelőszövetkezetek kisgazdaságait, az ún. háztáji gazdaságokat vizsgálta az ország több térségében. Később a rendszerváltás után vi-

déken is meginduló radikális gazdasági és társadalmi átrendeződést igyekezett nyomon követni. A Központi Statisztikai Hivatallal együttműködve három adatfelvételt (1992, 1995, 1999) szerveztek a legnagyobb egyéni termelőkre koncentráva, de a szövetkezetek szétbomlásáról és utódszervezeteikről is gyűjtött adatokat a munkatársaival. Kovách Imre foglalkozott az egykori szocialista országokban végbemenő földprivatizációval csak

úgy, mint az uniós agrárcsatlakozás hatalmi és érdekérvényesítési összefüggéseinek feltárásával.

Legújabb könyvében Kovách Imre a földhasználat terén napjainkra kialakult helyzetet egy hosszabb távú folyamat részeként elemzi. Külön fejezetet szentel a történeti kontextus bemutatásának, hangsúlyozva, hogy a huszadik század folyamán a mezőgazdasági földtulajdon és földhasználat szerkezetét négyyszer rendezte át a nagypolitika. Az 1920-as Nagyatádi-féle földreform volt a legkisebb hatású, a feudális eredetű nagy- és középbirtok így csak huszonöt évvel később, az 1945-ös földosztással szűnt meg, Európában az utolsó között. A kisparaszti mezőgazdaságnak az 1961-ben lezáruló erőszakos kollektivizálás vetett véget, a negyedik nagy strukturális átalakulást az 1991-es kárpótlási törvény indította el.

A rendszerváltás egyik fő célja a tulajdonviszonyok gyökeres átalakítása, a magántulajdon dominanciájának visszaállítása volt. A mezőgazdaságban ez a folyamat a kárpótlási törvények, a privatizáció és a termelőszövetkezeti átalakulás révén ment végbe. Az ezredfordulóra a mezőgazdasági területek több mint 80%-a magántulajdonba került, a tartósan állami tulajdonú területek aránya 10% körül mozgott. A gazdasági társaságok és a szövetkezetek aránya 10% alatt maradt. Úgy tűnt, hogy egy évtized alatt sikerült megvalósítani a rendszerváltó pártok által kitűzött célt, azaz áttérni a szocialista nagyüzemi rendszeről a kisbirtokon alapuló kapitalista mezőgazdaságra. Ha azonban a fenti adatok mögé tekintünk, akkor már jóval problematikusabb az elébünk táruló kép.

Egyrészt rendkívül szétaprózott tulajdonosi struktúra jött létre. Jól mutatja ezt, hogy az 1990-es évtized során az átlagos birtokmé-

ret egy hektár körül mozgott. Másrészt pedig nagymértékben elvált egymástól a földtulajdon és a földhasználat. A kárpótlás révén földtulajdonossá válók igen jelentős része eleve nem szándékozott gazdálkodással foglalkozni. Ők tehát többnyire bérbe adták földjeiket vagy a nagyobb méretű egyéni gazdaságoknak, vagy a gazdasági szervezeteknek. Ez utóbbiak viszont kezdettől rákényszerültek a földbérletre, mivel nem szerezhetek földtulajdont.

Ebből a kaotikus helyzetből kiindulva Kovách Imre arra keresi a választ, hogy a földkárpótlás óta eltelt bő két évtized alatt milyen irányban fejlődött a magyarországi földhasználat? A fő tendencia egy szóval jellemezhető: koncentráció. Ez önmagában nem meglepő, különösen nem a kezdeti, életképtelen méretű gazdaságok százezreinek ismeretében. A birtokkoncentráció mértéke azonban kétségkívül mellbevágó. A 2010-ben lefolytatott Általános Mezőgazdasági Összeírás szerint ekkorra a magyarországi mezőgazdasági terület háromnegyede 13 830 szervezet és egyéni gazdaság, azaz az összes termelőegység alig több mint 2,5 százalékának a használatába került. Ezen a gazdálkodói körön belül is van egy szűk „elitscsoport”: 1752 egyéni gazdaság és különböző jogállású szervezet művelte a föld 44%-át, azaz 2 032 474 hektárt. Kovách Imre kézírata lezárásáig gyűjtötte a legfrissebb adatokat, s megállapította, hogy az állami tulajdonú földek folyamatban lévő értékesítésének eddig megismert részei sem a koncentráció csökkenéséről tanúskodnak.

A helyzet lényegi sajátosságát ragadja meg Kovách a *duális földhasználat-koncentráció* fogalmának bevezetésével. Ezzel fontos segítséget ad a koncentráció megítéléséhez és méréséhez egyaránt. Rávilágít arra, hogy a kérdés nem egyszerűsíthető le a kisüzem-